

Jordskifte – Steg for steg

Studentutgave

Jordskifte - steg for steg er en veileder primært for jordskifterettene. Her finner du smått og stort om gjennomføringen av rettsmøter i jordskifterettene. Også lagmannsrettene vil kunne ha nytte av veilederen.

Arbeidet med veilederen er en oppfølging av "Sannhetens øyeblikk - handlingsplan for serviceutvikling i domstolene og DA". Formålet er å gjøre hverdagen enklere og legge til rette for en mer ensartet og forutsigbar behandling av saker i jordskifterettene.

Veilederen har forslag til hva dommeren kan si i retten, markert med innrykk og tankestrek. Sitat fra lover og rettspraksis er satt i kursiv. Det er også lagt inn lenker til aktuelle lover, rettspraksis samt gitt noen praktiske råd. Disse er ikke uttømmende.

Denne førsteutgaven er utarbeidet av en arbeidsgruppe med følgende medlemmer: jordskiftelagdommer Ragnhild Jetlund (leder), jordskiftelagdommer Liv Nergaard, jordskiftelagdommer Magne Reiten, seniorrådgiver Hilde Wahl Moen, overingeniør Jan Vidar Kannelønning, overingeniør Svein Kåre Nikolaisen og seniorrådgiver Camilla Barø.

Arbeidsgruppen har hentet inspirasjon og formuleringer fra *Dommerhåndboka* på intranett, og fra *Rettsmøtene skritt for skritt* utgitt av Juristenes utdanningscenter og Domstoladministrasjonen. Arbeidsgruppen har også innhentet eksempler fra jordskifterettene som er brukt i veilederen.

Veilederen utgis kun digitalt, og vil bli supplert og oppdatert ved behov. Vi ber om at alle som har tips til forbedringer eller til suppleringer av innholdet, melder fra til hilde.wahl.moen@domstol.no eller camilla.baro@domstol.no.

1. Veiledning av parter

Å veilede vil være relevant for alle stillingsgrupper. I dette kapitlet omtales veiledning før sak kreves, underveis i saken og ved anke. Mer om veiledning finner du i kapittel 2 og 5.

Jordskifterettens plikt til veiledning av partene framgår av [jordskiftelova § 6-16](#). I bestemmelsen vises det også til [tvisteloven § 11-5](#). Plikten omfatter både prosessuell og materiell veiledning, med sikte på å få en forsvarlig avgjørelse i saken. Plikten gjelder også i forhold til advokater, men du skal ta særlig hensyn til behovet selvprosederende parter har for veiledning. Veiledningen må ikke skje på en slik måte at det svekker tilliten til at retten eller domstolen er upartisk.

Behovet for veiledning vil variere fra sak til sak, avhengig av sakstype, partenes kompetanse og om de møter med advokat eller ei. Det kan også være greit for partene å få veiledning fra retten selv om de har advokat. Vær oppmerksom på at partene kan ha selektiv hukommelse. Det er viktig at du ikke går for langt under veiledningen og skaper forventning om et konkret resultat.

Tilpass veiledningen til den enkelte sak og det tema som er til behandling!

1.1. Veiledning før sak kreves

Dersom en part kontakter jordskifteretten før sak kreves, enten på telefon eller ved oppmøte, har han krav på å få svar på generelle spørsmål både om prosessen og virkemidlene i jordskifteloven. Dersom du er usikker på om jordskifteretten har hjemmel til å behandle saken, kan du også gi uttrykk for dette.

Du bør informere om hvor en finner og eventuelt levere ut kravskjema og veiledningen til kravskjema. Dette ligger på [denne siden på jordskifte.no](#)

Det kan være greit å veilede/informere om:

- At eier eller rettighetshaver skal undertegne på kravet
- Rettens sammensetning og om det er behov for meddommere med særskilt kunnskap
- Teknisk arbeid som jordskifterettene kan utføre som en del av saken.
- Saksgangen videre, når saken vil komme opp og saksbehandlingstid
- Hvordan de andre partene varsles og om at brev/prosesskriv også skal sendes til motparten(e)
- Muligheten for rettsmekling i rettsfastsettende saker og i delkrav
- Skriftlige bevis som kan ha interesse og hvor en finner disse, f.eks. eldre utskiftningsforretninger, skylddelingsforretninger, målebrev, kontrakter m.v.
 - Statsarkivet www.arkivverket.no
 - Jordskifteretten, husk saksarkivet på nett
 - Statens kartverk tinglysingen Hønefoss, tlf. 08700 www.kartverket.no/eiendom

- Kommunen
- Be dem vurdere om det kan være andre aktuelle bevis som: grensemerker, gjerder og andre installasjoner, bruken av området, vitner og sakkyndige
- Matrikkelføring og tinglysing av avgjørelser og kart.
- Sakskostnader og advokatutgifter, herunder risikoen for å bli pålagt å dekke advokatutgifter både i første instans og ved en eventuell anke
- Hvor de finner mer informasjon (framgår av veiledning til kravskjema) www.jordskifte.no

Partene skal angi det de ønsker å oppnå med kravet. Dersom det kreves jordskifte etter kapittel 3 er det viktig at parten beskriver problemene de ønsker å få løst. Samtidig bør du på generell basis informere om vilkårene for jordskifte:

- Forholdene skal være utjenlig for minst en eiendom eller bruksrettshaver, [jordskiftelova § 3-2](#)
- Jordskifte skal kunne skape mer tjenlige forhold, [jordskiftelova § 3-3](#)
- Hver enkelt part har vern mot tap, [jordskiftelova § 3-18](#)

Dersom parten møter opp på jordskifterettens kontor kan du også bistå med å fylle ut kravskjema. I så fall kan det være greit å notere på skjema:

Bistand til utfylling av skjema gitt (dato) av (navn) jordskifterett.

For å forenkle og effektivisere den videre behandlingen av saken, kan det også være aktuelt å:

- Kontrollere opplysningene om eierforholdene
- Ta utskrift av kart som kan legges fram og be eventuelt partene skissere på dette
- Sjekke om en i eget arkiv har dokumenter som kan være aktuelle

1.2 Veiledning underveis

Jordskifteretten bør i rettsmøte sette av tid både til prosessuell og materiell veiledning.

1.2.1. Domstolprinsippene

Innledningsvis kan det være greit å informere om domstolprinsippene:

- Disposisjonsprinsippet – partene bestemmer om de vil gå til sak, og de har rådighet med saken, retten kan ikke gå utenom partenes påstander
- Forhandlingsprinsippet – partene har plikt til å skaffe til veie bevisene i saken
- Dommerens veiledningsplikt innebærer at dommeren skal sørge for klare og fullstendige anførsler, kan stille spørsmål, kan etterlyse bevis med sikte og forebygge feil og få en riktig avgjørelse
- Kontradiksjon – hver part har rett til å bli hørt og gjort kjent med hva den andre parten gjør gjeldende
- Muntlige forhandlinger og avgjørelsen bygger på det som blir sagt i rettsmøtet

- Forhandlingen er offentlig og hvem som helst kan være til stede og få tilgang til rettsboka

1.2.2. Avgjørelsesformene

Nevn de avgjørelsesformene som kan være aktuelle i din sak, jf. [jordskiftelova § 6-23](#)

- Beslutning f.eks. etter [jordskiftelova § 6-4](#) om at et jordskifte har tatt til
- Dom, dom med saksbehandling etter [§ 6-22](#), [fraværdom](#) etter tvisteloven
- Jordskifteavgjørelse
- Kjennelse
- Rettsforlik

1.2.3. Planlegging

Jordskifteretten skal etter drøfting med partene lage en plan for behandling av saken og retten skal holde partene orientert om endringer i planen, jf. [jordskiftelova § 6-6](#), andre ledd. I den anledning kan det være aktuelt å veilede om ulike prosesskritt underveis i saken.

1.2.4. Jordskifte

Gjelder saken jordskifte etter [kapittel 3](#) i jordskiftelova, bør partene få veiledning om vilkårene for jordskifte, se punkt 1.1. i denne veilederen. Du bør også informere om hvilke virkemidler som kan være aktuelle i den konkrete saken, dersom du har oversikt over problemstillingene i saken:

- Ny utforming av eiendom eller alltidvarende bruksrett, [jordskiftelova § 3-4](#)
- Stifting av sameie, [jordskiftelova § 3-5](#)
- Oppløsning av sameie og sambruk, [jordskiftelova § 3-6](#)
- Deling av eiendom, [jordskiftelova § 3-7](#)
- Bruksordning, [jordskiftelova § 3-8](#)
- Felles tiltak og felles investeringer, [jordskiftelova § 3-9](#)
- Stifting av lag og fastsetting av vedtekter, [jordskiftelova § 3-10](#)
- Omskipling og avløsning av tidsavgrensa bruksretter m.m., [jordskiftelova § 3-11](#)
- Avløsning av alltidvarende bruksretter til fast eiendom m.m., [jordskiftelova § 3-12](#)

Gjelder saken f.eks. deling av et personlig sameie kan du veilede om vilkår for behandling av saken og om hva jordskifteretten kan gjøre, for eksempel:

- Klarlegge eiendomsforholdene før delingen og avgjøre tvister
- Klarlegge hvem som er eiere og den enkeltes andel
- Avvente/innhente kommunal delingstillatelse
- Vedta delingsplan/jordskifteløsning
- Avholde oppmålingsforretning
- Foreta hjemmeloverføring
- Foreta sammenslåing av matrikkelenheter
- Vedta andre forhold vedrørende ulike bruksretter

Dersom det er krevd bruksordning, kan du f.eks. vise hvordan eksempelvedtektene ser ut eller vise til bruksordningsregler fra en lignende sak.

Det er viktig å få fram at jordskiftesaker er en prosess der forhandlingene skjer i rettsmøte og der skriftlige forslag skal utarbeides og sendes på høring, jf. [jordskiftelova § 6-21](#) og [§ 6-22](#). Det er viktig at partene engasjerer seg og deltar i prosessen, når avgjørelsene er tatt kan det være for sent.

1.2.5. Rettsfastsetting

Gjelder saken rettsfastsetting etter kapittel 4, kan du opplyse at det ikke behøver å være tvist for å få behandlet saken. Ikke alle vet at grensene blir merket og koordinatbestemt eller at saken tinglyses og at utfallet rapporteres til matrikkelmyndighetene. Dette er forhold som skiller jordskifteretten fra tingretten. Aktuelle virkemidler:

- Rettsutgreiing, [jordskiftelova §4-1](#)
- Grensefastsetting, [jordskiftelova § 4-2](#)
- Gjerdehold hvis grensefastsetting, [jordskiftelova § 4-3](#)

1.2.6. Skjønn

Dersom det er krevd skjønn bør en veilede om hvilke prosessregler som gjelder.

- Skjønn i tiltaks- og vernejordskifte - jordskifteprosess
- Skjønn samtidig med eller som ledd i jordskifte - jordskifteprosess f.eks.
 - Grannegjerde
 - Beite
 - Vegloven - private veger
 - Servituttloven
 - Reindrifftsloven
- Skjønn som egen sak etter særlovgivningen - skjønnsprosess
- Avtaleskjønn - skjønnsprosess

1.2.7. Avslutning av sak

Ved avslutning av saken bør partene få veiledning om:

- Kostnadene med saken
- Hvordan kostnadene tenkes fordelt
- Ankeregler
- Tinglysing, bestemmelsen gjelder ikke for skjønn etter skjønnsprosessloven
- Matrikkelføring

1.3. Veiledning ved anke

Ankereglene framgår av [jordskiftelova kapittel 8](#). Veiledning i forbindelse med anke er aktuelt både i rettsmøter, over telefon og dersom partene møter opp på rettens kontor. Anken kan inngis skriftlig eller muntlig for parter uten prosessfullmektig.

Hver lagmannsrett har en egen veileder for hvordan ankesaker skal behandles i jordskifterettene før oversendelse.

Etter at anken er mottatt er det ulike regler avhengig av om det er anket over dom/kjennelse eller over jordskifteavgjørelse. Ved anke over jordskifteavgjørelse gjelder ikke reglene om avledet anke, jf. punkt 1.3.5. Det skal heller ikke pålegges tilsvær, men motpartene skal få frist til å uttale seg om anken jf. [jordskiftelova § 8-6 tredje ledd](#).

1.3.1 Innhold i ankeerklæringen

Anken skal stiles til den aktuelle lagmannsretten, men sendes til jordskifteretten.

Krav til innhold i ankeerklæringen ved anke over dom, kjennelse eller beslutning framgår av [tvisteloven § 29-9](#). Ankeerklæringen skal angi:

- a) ankedomstolen
- b) navn og adresse på parter, stedfortredere og prosessfullmektiger
- c) den avgjørelse som ankes
- d) om anken gjelder hele avgjørelsen eller bare bestemte deler av den
- e) det krav ankesaken gjelder, og en påstand som angir det resultat den ankende part krever
- f) de feil som gjøres gjeldende ved den avgjørelse som ankes
- g) den faktiske og rettslige begrunnelse for at det foreligger feil
- h) de bevis som vil bli ført
- i) grunnlaget for at retten kan behandle anken dersom det kan være tvil om dette
- j) den ankende parts syn på den videre behandling av anken

Anke over jordskifteavgjørelse skal inneholde, jf. [jordskiftelova § 8-5](#):

- a) namnet på ankedomstolen
- b) saksnummer og kva avgjerd anken gjeld

c) om anken gjeld heile avgjerda eller berre visse delar av henne, og

d) ankegrunnane, der det skal stå kvifor ein ankar og kva ein vil med anken.

Alle partene i saken blir parter ved anke over jordskifteavgjørelse til lagmannsrett. Dersom det foreligger særlige grunner som gjør at bare enkelte av partene blir berørt av anken, skal det bli opplyst om dette i anken.

1.3.2. Ankefrist

Ankefristen er én måned fra avgjørelsen ble forkynt for partene (når mottakskvittering er mottatt). Det kan ikke gis utsettelse på ankefristen. Dersom det er kort tid til fristen utløper, kan parten levere inn en midlertidig ankeerklæring og få en frist for å rette anken.

1.3.3. Kostnader med anken

Det vil bli krevd inn et forskudd på gebyr for selvprosederende parter og for advokater fratatt forskuddsretten, jf. [rettsgebyrloven § 8](#). Forskuddet endres i takt med rettsgebyret (R) fastsatt i [rettsgebyrloven § 2-1](#).

- Anke over kjennelse og beslutning - 6 rettsgebyr
- Anke over dom eller jordskifteavgjørelse - 24 rettsgebyr

Gebyrene ved ordinære ankeforhandlingene beror på antall dager i retten og rettsgebyret.

- 1 dag 24 rettsgebyr, deretter øker gebyret med 3 rettsgebyr pr. rettsmøtedag

Partene må også betale godtgjørelse og utgifter for eventuelle jordskiftemeddommere og sakkyndige.

Ved anke løper det en prosessrisiko både i forhold til sakskostnadene, rettens utgifter og advokatutgifter. Slik risiko løper også om ankende part velger å trekke anken etter at den er forkynt for motparten.

Den som anker en jordskifteavgjørelse skal bære kostnadene med ankebehandlingen, jf. [jordskiftelova § 7-11](#). Dersom ankende part oppnår ei vesentlig eller *monaleg endring* i jordskifte skal kostnadene bli fordelt etter nytten den enkelte part har av saken.

Ved anke over jordskifteavgjørelse må partene selv dekke advokatutgifter og f.eks. egne reiseutgifter.

1.3.4 Underskrifter, e-post, kontroll partsforhold, skjønn

Ankeerklæringen må være undertegnet. Sendes den på e-post skal den raskt etterfølges ved oversendelse av original, se [Rt-2008-55](#).

Påse at riktige ankemotparter framgår av anken.

Når anken er mottatt vil den bli forkynt for ankemotparten(e). Anken oversendes lagmannsretten når anketilsvar er mottatt.

Rettsmidlet mot skjønn som går som egen sak er begjæring av overskjønn, ikke anke. [Skjønnsprosessloven](#) gjelder.

1.3.5 Avledet anke

I henhold til [tvisteloven § 29-7](#) kan en part som mangler selvstendig ankerett anke etter at motparten har anket. Dette må skje innen fristen satt for anketilsvar, jf. [tvisteloven § 29-10](#). Den avledede anken faller ut dersom realiteten i hovedanken ikke blir avgjort.

Dersom anken kun gjelder saksbehandlingsfeil, gis det ikke anledning til avledet anke.

Reglene for avledet anke gjelder heller ikke ved anke over jordskifteavgjørelser.

2. Saksforberedelse

Når en sak har kommet inn til jordskifteretten skal du aktivt og planmessig styre saksforberedelsen og saken for å oppnå en rask, prosessøkonomisk og forsvarlig behandling, jf. [jordskiftelova § 6-6](#).

[Tvisteloven § 11-6](#) gjelder så langt den *høver for plikta jordskifteretten har til å styre saka aktivt*.

Bestemmelsen i [jordskiftelova § 6-6](#) andre ledd første pkt. fastslår at retten, etter drøfting med partene, skal lage en plan for behandling av saken.

Planen skal gi retten og partane oversikt over saksgangen, når viktige avgjerder i saka må takast, og når retten ser for seg at saka kan avsluttast. Retten skal halde partane orienterte om eventuelle endringar i planen.

2.1. Teknisk saksforberedelse

Allerede i en tidlig fase av saksforberedelsen er det viktig at dommeren skaffer seg en god oversikt i saken. Det er naturlig at ingeniøren starter den tekniske saksforberedelsen med en gang kravet er kontrollert og registrert.

I alle saker kan dette være aktuelt:

- Kontrollere kravet mot matrikkelkartet for å sikre at alle berørte parter er med fra starten
- Gjøre klar teknisk mappe med klippet kart, oversiktskart, flybilder mv.
- Foreta søk i jordskifterettens saksarkiv for å se om det tidligere har vært jordskiftesak for eiendommene
- Georeferere eventuelle kart som partene har sendt inn, og som ikke er hentet direkte fra matrikkelen
- Innhente oversikt over eiendomshistorikk, for eksempel fra feltmatrikkel

- Ta ut matrikkelrapport for vurdering av målemetode og nøyaktighet

Sammen med dokumentasjon innsendt av partene vil dette være grunnlaget for jordskiftedommerens innledende vurdering av hvordan saken bør avgrenses saklig og geografisk, jf. [jordskiftelova § 6-9](#).

2.2. Planmøte

Dette punktet gjelder planmøte etter mønster av [tvisteloven § 9-4](#), som først og fremst er rettet mot tvistesaker. Bestemmelsen er ikke gjort direkte gjeldende for jordskifteretten, men vil i alle tilfelle være hjemlet etter bestemmelsen om saksforberedende rettsmøte i [jordskiftelova § 6-7](#) første ledd, jf. [tvisteloven § 13-1](#). Planmøte etter tvisteloven skal avholdes etter at tilsvar er inngitt.

Et planmøte etter [tvisteloven § 9-4](#) vil være best egnet i saker med begrenset antall parter, og fortrinnsvis hvor partene er representert ved prosessfullmektiger. Selvprosederende parter kan selvfølgelig også delta i planmøte. Det er i tilfelle viktig at de selvprosederende partene er innforstått med at materielle spørsmål ikke er tema.

Det kan også være nyttig å gjennomføre et planmøte med prosessfullmektigene for å avklare fremdriften dersom det for eksempel oppstår prosessuelle spørsmål eller tvister om eiendoms- og rettighetsforhold underveis i en jordskiftesak.

Et planmøte kan være et alternativ til saksforberedende rettsmøte. Tidspunkt for planmøte kan avtales per e-post. Hensikten med planmøtet er å tilskjære saken og å legge en plan for fremdriften. I løpet av planmøtet kan det enkelt avklares om rettsmekling skal gjennomføres, og frister for avsluttet saksbehandling, sluttinnlegg og tidspunkt for rettsmøte bør fastsettes og protokolleres. Det kan avtales at innkalling til rettsmøte/hovedforhandling og eventuelle frister anses som forkynt i planmøtet. Dersom prosessfullmektigene/partene samtykker kan protokollen for planmøtet sendes ut per e-post.

2.3. Skriftlig saksforberedelse

I alle saker for jordskifteretten vil det være en form for skriftlig saksforberedelse. Det er likevel tatt inn et særskilt punkt om dette for å gjøre oppmerksom på hvordan bruken av målrettet skriftlig korrespondanse kan effektivisere saksforberedelsen ytterligere.

I stedet for planmøte eller saksforberedende møte, eventuelt i tillegg til dette, kan retten sende brev med aktuell informasjon og spørsmål til partene. Skriftlig saksforberedelse kan være egnet i saker med mange parter. Forhold som kan være aktuelt å ta opp er partenes plikt til å fremskaffe bevis, frister for merknader og oppfølging av provokasjoner, tilbud om rettsmekling og videre fremdrift.

I lagmannsretten benyttes såkalte planbrev:

2.4. Saksforberedende rettsmøte

Saksforberedende rettsmøte kan benyttes i jordskiftesak etter [kapittel 3](#) i jordskiftelova, rettsutgreiing og grensefastsetting etter [kapittel 4 i jordskiftelova](#), og skjønn og andre avgjørelser etter [§ 5-1](#) til [§ 5-3](#) i samband med sak for jordskifteretten. Det kan være ulike forhold som er gjenstand for avklaring i et saksforberedende rettsmøte.

Saksforberedende rettsmøte kan gjennomføres på alle trinn i saken, jf. [jordskiftelova § 6-7](#). Retten skal forkynne innkalling til det første ordinære rettsmøtet, jf. [jordskiftelova § 6-10](#) første ledd andre pkt. Dette innebærer at det ikke er nødvendig å forkynne innkalling til saksforberedende rettsmøte.

Saksforberedende rettsmøte kan gjennomføres med jordskiftedommeren som enedommer, også i saker med jordskiftemeddommere. Ingeniøren har en viktig rolle i disse møtene.

Eksempler på momenter som er aktuelle å ta opp:

- klargjøre problemstillingen(e) i saken
- vurdere sakens avgrensning
- klargjøre partsforhold
- hvis saken kan behandles etter ulike virkemidler/prosessform, redegjøre for disse
- oppdeling av saken
- videre fremdrift

For hjemmel til muntlig saksforberedelse i skjønn etter [jordskiftelova § 5-4](#) til [§ 5-6](#) vises det til [skjønnsloven § 21](#) første ledd og veilederens kapittel 6.

2.5. Innkalling til rettsmøte

Etter at rettsmøtet er berammet skal jordskifteretten sende innkalling til rettsmøte. Retten skal forkynne innkalling til det første ordinære rettsmøtet, jf. [jordskiftelova § 6-10](#) første ledd andre pkt. Om hvem som kan motta forkynninger for parten, se punkt 4.5.1 i veilederen.

Jordskifteretten kan beslutte at innkalling skal skje ved kunngjøring, jf. [jordskiftelova § 6-10](#) fjerde ledd.

Innkalling ved kunngjøring erstatter *innkalling ved lysing* (summarisk innkalling) etter [jordskiftelova \(1979\) § 13](#) tredje ledd. De parter som er kjent for retten, skal uansett ha innkalling på vanlig måte.

Etter [tvisteloven § 9-4](#), som for øvrig ikke er gjort gjeldende for saker etter jordskifteloven, er beramning av hovedforhandling en del av planen som du skal legge sammen med partene i planmøte. Jordskifteloven bruker ikke begrepet hovedforhandling. Ved innkalling til muntlig forhandling i tvistesaker kan det likevel være hensiktsmessig å bruke denne terminologien der partene er representert ved prosessfullmektiger. Ved beramning må det tas hensyn til at partene skal få tilstrekkelig tid til å forberede seg. Se for eksempel [LG-2008-114103](#) hvor Gulating lagmannsrett opphevet en beramning med henvisning til [EMK art 6](#) første ledd fordi det ble for knapp tid til forberedelse.

2.6. Oppnevning av jordskiftedommere

Jordskiftedommeren skal oppnevne jordskiftedommere og varajordskiftedommere fra utvalget nevnt i [jordskiftelova § 2-5](#). Jordskiftedommene skal være kyndige i det som jordskiftesaken i hovedsak gjelder. Det bør legges vekt på å oppnevne like mange dommere av hvert kjønn. Ved behov for særlig kunnskap har jordskiftedommeren anledning til å oppnevne jordskiftedommere som ikke er med i utvalget. Ved forfall kan jordskiftedommeren oppnevne annen jordskiftedommer, i eller utenfor utvalget, for møtet, jf. [§ 2-7](#) andre ledd.

Det er jordskiftedommeren som bestemmer sammensetningen av retten, og som oppnevner jordskiftedommere, jf. [jordskiftelova § 2-6](#) og [§ 2-7](#). Oppnevningens brevet skal undertegnes av jordskiftedommeren.

Av habilitetshensyn bør det vurderes å oppnevne jordskiftedommere og varajordskiftedommere fra en annen kommune enn den kommunen som eiendommene i den aktuelle saken ligger i.

Ta gjerne kontakt med dommene noen dager før rettsmøtet for å få bekreftelse på at de er klare. Det er særlig nyttig å ha snakket med nye dommere på forhånd.

2.7. Bevis

Regler om bevis finnes i [jordskiftelova § 6-15](#). Av [jordskiftelova § 6-15](#) sjette ledd følger det også at reglene i tvisteloven femte del (kapittel 21 til 28) gjelder så langt det passer for bevisføring i jordskifteretten. Bestemmelsens første til tredje ledd er i samsvar med [tvisteloven § 21-4](#).

Det er viktig å være klar over hjemmelen i [jordskiftelova § 6-15](#) fjerde ledd, om jordskifterettens adgang til å sørge for bevisføring om partene ikke motsetter seg dette.

[Jordskiftelova § 6-15](#). Bevis

Partane skal sørge for at saka blir rett og fullstendig opplyst. Dei skal greie ut om saka og tilby dei bevisa dei har. Dei har plikt til å gi forklaringar og bevistilgang.

Kvar part skal òg opplyse om viktige bevis som parten ikkje har hand om, og som parten ikkje har grunn til å rekne med at andre partar er kjende med.

Pliktene etter første og andre ledd gjeld anten beviset er til støtte for parten sjølv eller for dei andre partane.

Jordskifteretten kan sørge for bevisføring om ikkje partane set seg imot det. Retten er ikkje bunden av argumentasjonen partane har om bevis.

Retten kan nytte sakkunnig hjelp i særskilde spørsmål når han meiner det trengst.

Reglane i tvisteloven femte del (kapittel 21 til 28) gjeld så langt dei høver for bevisføringa i jordskifteretten.

Du har også anledning til å begrense bevisføringen, jf. [tvisteloven § 21-8](#).

[Tvisteloven § 21-8](#) (1). Begrensning ut fra proporsjonalitet

(1) Det skal være et rimelig forhold mellom den betydning tvisten har og omfanget av bevisføringen. Er det varslet bevisføring av et omfang som går ut over dette, kan retten begrense bevisføringen for å oppnå lovens formål etter [§ 1-1](#), men innenfor rammen av de begrensninger som følger av formålet.

Dersom en part har vedlagt skriftlige forklaringer i saken bør du gjøre parten oppmerksom på at motparten som utgangspunkt skal gis adgang til å avhøre den som har gitt forklaringen, jf. [tvisteloven § 21-12](#).

[Tvisteloven § 21-12](#) (2). Skriftlige erklæringer som bevis

(2) Skriftlig forklaring i saken fra andre kan føres som bevis hvis partene er enige om det, eller hvis de gis adgang til å avhøre den som har gitt forklaringen. Beviset føres ikke før det er klart at vedkommende møter. Hvis det er umulig å avhøre den som har gitt forklaringen, kan den føres som bevis hvis det ikke strider mot lovens formål etter [§ 1-1](#).

2.8. Avslutning av saksforberedelsen

Dette punktet gjelder i hovedsak rettsfastsettende saker.

Etter [tvisteloven § 9-10](#) (1) skal saksforberedelsen avsluttes to uker før muntlig forhandling/hovedforhandling hvis ikke retten fastsetter et annet tidspunkt.

Du kan kreve at partene, innen avsluttet saksforberedelse, inngir sluttinnlegg, jf. [tvisteloven § 9-10](#) (2). Bestemmelsen er mest anvendelig der partene er representert ved prosessfullmektiger. Dersom påstander og påstandsgrunnlag allerede er klarlagt, og du for øvrig mener det er forsvarlig, kan det av prosessøkonomiske årsaker være aktuelt å avstå fra å kreve sluttinnlegg. Dette kan for eksempel være aktuelt i enkle og oversiktlige saker.

Med sluttinnlegget skal det følge et forslag til framdriftsplan for muntlig forhandling/hovedforhandling, jf. [tvisteloven § 9-11](#) (2). [Tvisteloven § 9-11](#) er ikke gjort gjeldende for saker etter jordskifteloven, men det kan likevel ikke være noe i veien for at du, dersom det ikke er prosessfullmektiger, selv kan fastsette tidsrammer for partenes innlegg, partsforklaringer og annen bevisføring dersom tidsrammene er forsvarlig og hensiktsmessig.

3. Rettsmekling og rettsforlik

[Formålsbestemmelsen](#) og [jordskiftelova § 6-6](#) fastsetter at jordskifteretten aktivt skal styre saksforberedelsen og saken. Retten skal på et hvert trinn i prosessen vurdere om mekling kan føre til

minnelig løsning, jf. [jordskiftelova § 6-17](#). Dette kan skje gjennom mekling i rettsmøtet eller ved rettsmekling. Blir partene enige kan det inngås rettsforlik.

Rettsmekling og bruk av rettsforlik er både effektivt og ressursbesparende for domstolen. Dersom partene blir enige og styrer utfallet, kan de oppnå en bedre løsning og ta andre hensyn enn det som er mulig ved dom fra jordskifteretten. Samtidig reduseres omkostningene med saken og risikoen for advokatutgifter og sakskostnader i en videre prosess. Disse forholdene kan være viktig for partene som vanligvis er naboer og skal forholde seg til hverandre også etter at saken er avsluttet.

3.1 Rettsmekling

Rettsmekling er regulert i [jordskiftelova § 6-18](#), som igjen viser til [tvisteloven kapittel 8 II](#) der §§ 8-3 til 8-7 omhandler rettsmekling. Alle sakstyper kan rettsmekles dersom det er tvist om grenser, eiendomsrett, retter eller annet. Det kan rettsmekles både ved oppstart av saken og for delkrav underveis i saken.

3.2. Hvem kan rettsmekle, rettsmeklingsmøtet, taushetsplikt

Både dommere, dommerfullmektiger og teknisk personale kan rettsmekle. I tillegg kan en person fra rettens utvalg av rettsmeklere mekle eller andre dersom partene er enige i dette, jf. [tvisteloven § 8-4](#). Rettsmekleren kan også ha en hjelper, f. eks. en ingeniør som håndterer kart og landmålingsutstyr.

Jordskifterettslederen kan oppnevne rettsmeklere tilsatt utenfor eget sokn. Dette kan skje i et eget brev til rettsmekleren.

Rettsmeklingsmøtet er ikke et rettsmøte. Når du rettsmekler har du status som rettsmekler, ikke dommer, dommerfullmektig eller ingeniør. Rettsmeklingen er ikke offentlig og møtet går for lukkede dører.

Proessen er partsstyrt. Plasser gjerne partene nærmest rettsmekleren og henvend deg gjerne til partene, også om det er advokat til stede. Forsøk å skape en god atmosfære.

Husk at du har taushetsplikt, jf. [tvisteloven § 8-6](#) andre ledd.

3.3. Meklingsprosessen

I dette delkapitlet beskrives det hvordan rettsmekler kan gjennomføre rettsmekling. Hvordan bør du forberede deg, hva sies i rettsmeklingsmøtet, hvordan disponere dagen og hva er nyttig ved befarings- og i særmonter.

3.3.1. Forberedelser

Rettsmekling er i utgangspunktet frivillig. Partene kontaktes og tilbys rettsmekling, enten skriftlig, i planmøte/rettsmøte eller per telefon. For selvprosederende parter kan en få god respons ved å ta en telefonsamtale, der en forklarer hva rettsmeklingen innebærer.

Les saken og forbered deg godt. Det er viktig å ha god informasjon om saken som du kan bruke senere i meklingen.

3.3.2. Mal for gjennomføring av rettsmekling

Her finner du [en mal for gjennomføring av rettsmekling](#). (Word)

3.3.3. Befaring

Forhandlingsløsningen kommer ofte på befaringen.

Vær ryddig. Gjør avtale om tid og møtested, organiser transport. Forklar hva som vil skje. Det kan være lurt å ta én problemstilling av gangen, før du oppsummerer. Gi ordet til partene og la dem forklare seg enkeltvis, still åpne spørsmål.

Bruk landmålingsutstyr om dette er tilgjengelig. Markér og mål inn påstander, påvis tvistområdet i terrenget og vis partene hvordan dette ser ut på måleboka. Pass på at alle ser og følger med.

3.3.4. Særmøter

Vurder om det er behov for individuelle møter med partene. Bruk tid. Det kan være viktig for at parten skal føle seg hørt, særlig om styrkeforholdet mellom partene er ulikt. Du kan også få fram partenes egentlige interesser i særmøte. Dersom du får et forslag fra en part, bør motparten gjerne komme med sitt forslag før han gjøres kjent med det første tilbudet. Avklar også om det er noe du ikke skal videreformidle til motparten.

Du bør også være oppmerksom på at et viktig mål med meklingen, særlig i nabokonflikter, er å gjenopprette relasjonene mellom partene. Forhandlingene bør være åpne og foregå der alle er til stede.

3.4 Protokoll

Det skal føres protokoll fra rettsmeklingsmøtet, der malen ligger i Lovisa. Rettsforlik føres inn i protokollen og underskrives av partene og rettsmekleren.

I de tilfeller teknisk personale er rettsmekler, kan også partene inngå rettsforlik som inntas i protokollen for rettsmeklingen. Avtaler kan også føres inn i protokollen.

Rettsmekleren fører protokoll fra rettsmeklingen og underskriver protokollen til slutt.

3.5 Utfallet av en rettsmekling

En rettsmekling må avsluttes når du har begynt på den, men den kan fortsette en annen dag.

Utfallet av rettsmeklingen kan bli ulikt, blant annet:

- Inngås rettsforlik, jf. [jordskiftelova § 6-26](#)
- Inngås en utenomrettslig avtale som eventuelt kan tinglyses
- Saken heves som forlikt
- Helt eller delvis brudd

Å inngå rettsforlik vil helt klart være mest effektiv og ressurs sparende, mer om dette i punkt 3.7. Dersom det ikke ligger til rette for å inngå rettsforlik, kan det inngås en utenomrettslig avtale. Avtalen vil binde partene. Partene kan også være enige om at avtalen tinglyses og ha et eget punkt om dette i avtalen.

Ifølge [jordskiftelova § 6-18](#) fjerde ledd skal retten merke, koordinatfeste, rapportere og tinglyse resultatet av rettsmeklingen. Det innebærer at det i etterkant av rettsmeklingen vanligvis må settes rett hvor det fattes en jordskifteavgjørelse med grensebeskrivelse, jf. [jordskiftelova § 6-23](#) fjerde ledd bokstav c.

Dersom du ikke har behov for en etterfølgende jordskifteavgjørelse om grenser eller kostnadsfordeling, kan saken heves som forlikt. Partene bør da forespørres om de frasier seg forkynning av hevingskjennelsen. Dette kan protokolleres slik:

Saken heves som forlikt. Partene er enige i at avgjørelsen anses som forkynt i rettsmeklingsmøtet.

3.6 Når meklingen ikke fører frem

Dersom det blir helt eller delvis brudd, fortsetter behandlingen av saken i jordskifteretten. I protokollen kan du skrive:

Partene ble ikke enige. Behandlingen av saken fortsetter i jordskifteretten.

Dersom deler av saken forlikes, er det viktig å spesifisere hva som er gjenstand for videre behandling i jordskifteretten.

Dersom rettsmekleren er en dommer eller dommerfullmektig i jordskifteretten kan han/hun kun delta i den videre behandlingen av saken hvis partene ber om det og dommeren finner det ubetenkelig, jf. [tvisteloven § 8-7](#).

Dersom teknisk personale rettsmekler, kan partene kreve at han/hun ikke deltar i videre behandling av saken, jf. [jordskiftelova § 6-18](#) tredje ledd.

3.7 Rettsforlik

[Jordskiftelova § 6-26](#) omhandler rettsforlik. [Tvisteloven § 19-11](#) til [§ 19-12](#) gjelder så langt det passer.

Rettsforlik kan inngås både i rettsmeklingsmøtet og i rettsmøte. I rettsmeklingsmøtet er det ikke nødvendig å sette rett, og rettsforlik kan inngås også når ingeniøren rettsmekler.

Rettsforlik kan inngås i alle krav der det kan avsies dom.

3.7.1. Virkningen av et rettsforlik

Partene skal på forhånd gjøres oppmerksom på virkningen av et rettsforlik, jf. [jordskiftelova § 6-26](#), tredje ledd:

- Rettsforliket har rettskraftvirkning tilsvarende en rettskraftig dom, jf. [tvisteloven § 19-12](#). Avgjørelsen kan ikke påankes, jf. [tvisteloven § 19-15](#).
- Det er en viss mulighet for at et rettsforlik kan kjennes ugyldig, på samme måte som en avtale, jf. [tvisteloven § 19-12](#). Det kan skje etter et eget søksmål reist ved tingretten. Frist for slikt søksmål er 6 måneder etter en ble kjent med forholdet. Etter 10 år kan det ikke reises slikt søksmål.

3.7.2 Føring av rettsforlik

Et rettsforlik vil alltid føres inn i rettsboka eller rettsmeklingsprotokollen. Det kan føres på et eget ark som vedlegges sakens dokumenter, men en avskrift av rettsforliket må samtidig tas inn i rettsboka.

Rettsforliket skal skrives under av partene og rettens medlemmer. Dersom rettsforliket inngås under rettsmekling, skriver rettsmekleren under i stedet for rettens medlemmer. Det er ikke nødvendig at advokatene undertegner, men rettsforliket kan undertegnes av partenes prosessfullmektiger på partens vegne.

Rettsforliket skal nøyaktig vise hva partene er enige om. Skal forliket fullbyrdes, må det settes en frist. Det kan f.eks. være frist for flytting av gjerde etter at en grense er fastsatt. Dersom forliket ikke sier noe om fordeling av sakskostnadene, skal retten avgjøre dette dersom partene krever det.

3.7.3 Hvilke krav kan tas inn i et rettsforlik

En viktig fordel med mekling er at en kan trekke inn andre forhold som har betydning for partene og ikke omfattes av tvisten. Det kan også være om forhold som ligger utenfor jordskifterettens kompetanseområde. I slike tilfeller bør mekleren være varsom og påse at avtalen lovlig kan gjennomføres.

For at et krav skal få rettskraftvirkning i et rettsforlik, må kravet ha blitt brakt inn i saken, jf. [Rt-2005-985](#), avsnitt 13. I praksis betyr det at en ikke kan ta med nye elementer som ikke var kjent før rettsforliket ble inngått. Krav bringes inn enten ved prosesskriv eller i rettsmøte.

Dersom dommeren mekler i rettsmøte, bør nye delkrav protokolleres i rettsboka. Det bør da framgå at det er enighet om at disse forholdene skal bringes inn i saken.

Sakskostnadene og advokatutgiftene kan også tas inn som en del av avtalen. Mange ganger kan det være avgjørende for om en får til en avtale eller ei.

Dersom partene ikke blir enige om hvordan sakskostnadene skal fordeles, må jordskifteretten fastsette dette i forbindelse med avslutningen av saken, jf. [jordskifteloven § 7-6](#).

Om partene ønsker å inngå rettsforlik om deler av saken, og også er enige om andre forhold, kan det for eksempel gjøres slik:

Rettsforlik og avtale

mellom

eier av gnr. 1/1, Peder Ås, eier av gnr. 1/2 Lars Holm og eier av gnr.1/3 Marte Kirkerud

1. Grensa mellom gnr. 1/ 1 på østsiden og gnr. 1/2 og gnr. 1/3 på vestsiden går fra punkt A-F. Punktene er markert i marken, målt inn i dag og vist på vedlagt kartskisse.
2. Gnr. 1/2 har veirett over gnr. 1/1, som vist med rød farge på vedlagte kartskisse.
3. Gnr. 1/2 har ansvar for å vedlikeholde vegen de neste 5 årene. Etter de 5 årene skal vedlikeholdet fordeles likt mellom de to eiendommene gnr. 1/1 og gnr. 1/2.
4. Punktene 1 og 2 i denne avtalen er rettsforlik. Partene er gjort oppmerksomme på at rettsvirkningen er den samme som for en rettskraftig dom. Punkt 3 er inngått som privatrettslig avtale mellom de to partene.
5. Jordskiftekostnadene deles likt mellom partene.
6. Hver av partene dekker egne utgifter til juridisk bistand.
7. Vi er oppmerksomme på virkningen av et rettsforlik, herunder at forliket har samme virkning som en rettskraftig dom.

Peder Ås (sign.) Lars Holm (sign.) Marte Kirkerud (sign.)

Mekleren (sign.)

eller

...(jordskiftemeddommer) ...(jordskiftedommer) ...(jordskiftemeddommer)

4. Rettsmøte - formalia

Det er en rekke formelle handlinger som skal utføres i et rettsmøte. Nye meddommere eller skjønnsmedlemmer skal avgi forsikring, vitner og parter skal formanes og avgi forsikring m.v. I dette kapitlet har vi samlet noen av de viktigste formularene som skal brukes ved gjennomføringen av et rettsmøte eller en hovedforhandling. I tillegg omtales reglene for representasjon i rettsmøte, reglene for gyldig forfall og behandling av habilitetsinnsigelser.

4.1. Meddommere, formaning og forsikring

Nye jordskiftemeddommere skal formanes, og de skal avgi forsikring. Dette gjøres ved starten av rettsmøtet og bare første gang vedkommende gjør tjeneste.

En meddommer som tidligere har avgitt forsikring for tingrett eller lagmannsrett etter domstoloven [domstoloven § 100](#), må avgi forsikring på nytt når vedkommende møter for første gang som jordskiftemeddommer.

Reglene om forsikring for jordskiftemeddommere er gitt i forskrift til [jordskifteloven § 2-8](#), se [FOR-2016-06-01-547](#).

Du må på forhånd gjøre jordskiftemeddommeren oppmerksom på habilitetsreglene i [domstoloven § 106-108](#), se [domstoloven § 115](#). Du må da også spørre meddommeren om forsikring er avgitt tidligere for jordskifteretten. Dersom meddommeren har avgitt forsikring etter [jordskifteloven \(1979\) § 11](#), er det ikke nødvendig å avgi ny forsikring. Er meddommeren i tvil er det bedre å ta opp forsikring på nytt, enn å komme i skade for å avgjøre saken med en meddommer som ikke har avgitt lovlig forsikring, jf. [Rt-1998-1210](#) og [Rt-2004-1376](#).

Forsikringen skal avgis i rettsmøte med partene tilstede. Følgende leses opp mens samtlige sitter:

Dommeren:

- Når du skal gjøre tjeneste som jordskiftemeddommer [skjønnsmedlem] er det viktig at du følger nøye med i rettsmøtene, og at du merker deg de forklaringene som blir gitt og de andre bevisene som blir ført. Du skal ikke legge vekt på andre forhold enn de som blir opplyst om i den aktuelle saken. Som jordskiftemeddommer er det din plikt å ta stilling til de ulike spørsmål som retten skal avgjøre. Du skal nå gi en forsikring som gjelder de plikter du har som jordskiftemeddommer [skjønnsmedlem]. Jeg ber alle reise seg opp.

[Alle – også tilhørere og rettens øvrige medlemmer står når forsikringen avgis]

Forsikring for jordskiftemeddommer – Bokmål:

- Forsikrer du at du i denne saken og i alle framtidige saker etter jordskifteloven, vil følge med på og ta hensyn til alt som kommer fram, og utføre dine plikter samvittighetsfullt og etter beste overbevisning, så gjenta etter meg:

- Det forsikrer jeg.

Forsikring for jordskiftemeddommer - Nynorsk

- Lovar du at du i denne saka og i alle framtidige saker etter jordskiftelova, vil følgja med på og ta omsyn til alt som kjem fram, og utføra pliktene dine samvitsfullt og etter beste overtyding, så sei etter meg:

- Det lovar eg.

4.2. Skjønnsmedlemmer, formaning og forsikring

Når jordskifteretten holder skjønn som egen sak, gjelder skjønnslovens regler, jf. [jordskiftelova § 5-7](#) andre ledd. Nye skjønnsmedlemmer skal formanest, og de skal avgi forsikring. Dette gjerest ved starten av skjønnsforhandlingene og bare første gang vedkommende gjer tjeneste. Dersom slik forsikring er avgitt

tidligere ved skjønn holdt av tingrett, behøver skjønnsmedlemmet ikke avgi ny forsikring når skjønnen holdes av jordskifteretten.

Du må på forhånd gjøre skjønnsmedlemmet oppmerksom på habilitetsreglene i [skjønnsløven § 16 og 17](#), se [domstolloven § 115](#). Du må da også spørre skjønnsmedlemmet om forsikring er avgitt tidligere. Er vedkommende i tvil er det bedre å ta opp forsikring på nytt, enn å komme i skade for å avgjøre saken med et skjønnsmedlem som ikke har avgitt lovlig forsikring, jf. [Rt-1998-1210](#) og [Rt-2004-1376](#).

Reglene om forsikring for skjønnsmedlemmer er gitt i [skjønnsløven § 20](#). Forsikring avgis etter reglene i [domstolloven § 141](#).

Dommeren:

- Når du skal gjøre tjeneste som skjønnsmedlem er det viktig at du følger nøye med i rettsmøtene, og at du merker deg de forklaringene som blir gitt og de andre bevisene som blir ført. Du skal ikke legge vekt på andre forhold enn de som blir opplyst om i den aktuelle saken. Som skjønnsmedlem er det din plikt å ta stilling til de ulike spørsmål som retten skal avgjøre. Du skal nå gi en forsikring som gjelder de plikter du har som skjønnsmedlem. Jeg ber deg reise deg opp.

Forsikring for skjønnsmedlem – Bokmål:

- Forsikrer du at du i denne saken og i alle framtidige saker vil utføre dine plikter som skjønnsmedlem samvittighetsfullt og etter beste overbevisning, så gjenta etter meg:

- Det forsikrer jeg.

Forsikring for skjønnsmedlem – Nynorsk:

- Lovar du at du i denne saka og i alle framtidige saker vil utføra pliktene dine som skjønnsmedlem samvitsfullt og etter beste overtyding, så sei etter meg:

- Det lovar eg.

4.3. Vitner, formaning og forsikring

Se [tvisteløven § 24-8](#) fjerde ledd.

Husk å ta godt i mot vitner som skal forklare seg for retten. Vitner skal som hovedregel ikke følge forhandlingene før vedkommende har avgitt forklaring, med mindre de øvrige parter har samtykket og retten finner det ubetenkelig, jf. [tvisteløven § 24-6](#). De viktigste unntak fra denne hovedregelen fremgår av [tvisteløven § 24-6](#) andre ledd eller av [§ 25-6](#) andre ledd.

Avklar med den part som ønsker å føre vitnet, at vedkommende selv innkaller vitnet til et på forhånd fastsatt tidspunkt, og at de har mulighet for å varsle vitnet underveis om endringer i framdriftsplanen, slik at en unngår lang ventetid. Forklar vitnet hva som skal skje, at de skal avgi forsikring, hva saken i hovedsak gjelder, hvem som skal stille spørsmål først og sist mv.

Et vitne som er nærstående (nåværende og tidligere ektefelle eller samboer, nære slektninger m.v.) har ikke plikt til å forklare seg om forhold som er meddelt dem av parten, jf. [tvisteloven § 22-8](#). Antar rettens leder at dette kan være tilfellet, skal vitnet gjøres oppmerksom på dette ved innledningen til vitneavhøret, jf. [tvisteloven § 24-8](#) (3).

Ta opp personalia av vitnet: Navn, fødselsår og –dag, stilling, bopel og forhold til partene. Deretter gir du følgende formanings og ber vitnet avgi forsikring:

Dommer:

- Når du nå skal gi forklaring i retten må du snakke sant og du må si fra hvis det er noe du er usikker på eller det er noe du ikke husker. Du må ikke holde tilbake opplysninger som har betydning for saken, og jeg gjør deg oppmerksom på at det er straffbart å gi en bevisst uriktig forklaring til retten. Du skal nå gi en forsikring som gjelder de pliktene du har som vitne. Jeg ber deg om å reise deg, og avgi slik forsikring:

- Forsikrer du at du vil forklare den rene og fulle sannhet og ikke legge skjul på noe, så gjenta etter meg: Det forsikrer jeg på ære og samvittighet?

Vitnet skal svare:

- Det forsikrer jeg på ære og samvittighet.

Engelsk formanings og forsikring:

Personal information:

- Will you please state full name, first-, middle-, surname, date of birth, permanent residence, occupation. Are you related to or have any other connection with either of the parties.

- Are you related to or have any other connection with either of the parties?

Affirmation:

- You are now going to give evidence before the court. As the presiding judge, it is my duty to inform you that you are obliged to tell the plain and whole truth and not conceal anything that may be of relevance to the case. According to the penal code, the punishment for making a false statement to the court is imprisonment of maximum 5 years.

- I will ask you to make an affirmation that the evidence you now are about to give is the whole truth and nothing but the truth.

- Do you affirm that you will tell the plain and whole truth and not conceal anything? If that is the case, repeat after me:

- I do so affirm upon my honor and conscience.

Witness reply:

- I do so affirm upon my honor and conscience.

4.4. Parter, formaning og forsikring

De samme regler gjelder for avhør av parter som av vitner. En part avhøres først av sin prosessfullmektig, deretter av motparten(e) og til slutt av retten. En part som ikke har prosessfullmektig avhøres først av retten, deretter av motpartene, jf. [tvisteloven § 23-2](#) andre ledd. I motsetning til et vitne, kan selvsagt parten følge hele forhandlingene.

Ta opp personalia av parten: Navn, fødselsår og –dag, stilling, bopel og relasjonen til partene. For jordskiftedommeren er disse opplysningene langt på veg kjent dersom parten er hjemmelshaver til fast eiendom. Det kan derfor være tilstrekkelig å notere partens gårds- og bruksnummer, og at parten er identifisert godt nok på den måten. Lovens krav er at retten skal oppta personalia og føre opplysningene i rettsboken.

Formaning og forsikring gjennomføres på samme måte som for vitner (se punkt 4.3).

4.5. Parter, stedfortredere

Hvem som er part og har partsevne er regulert av bestemmelser i jordskifteloven og tvisteloven. Det kan også være spørsmål om upersonlige rettssubjekter er lovlig representert ved stedfortreder. I dette kapitlet gir vi også en oversikt over møteplikt, og reglene om gyldig fravær.

4.5.1. Parter, stedfortredere

Hvem som er parter er regulert av [jordskiftelova § 6-2](#) andre ledd, og [§ 6-9](#), saklig og geografisk avgrensning av saken.

Hvem som har partsevne er regulert i [tvisteloven § 2-1](#).

Stedfortreder ivaretar upersonlige rettssubjekters rettigheter og plikter i rettsaken, jf. [tvisteloven § 2-5](#).

(1) For upersonlige rettssubjekter er stedfortrederen den person som kan motta forkynnelser på vegne av rettssubjektet, jf. domstolloven § 191. Er dette flere enn én person, velger styret hvem som skal være stedfortreder.

(2) Stedfortrederen kan delegere adgangen til å opptre som stedfortreder til en annen person som er tilsatt i rettssubjektet eller tilknyttet den delen av virksomheten som saksområdet gjelder. Slik delegering kan gjøres for én enkelt sak eller for bestemte sakstyper og må skje skriftlig. Delegeringen kan ikke begrense de rettigheter stedfortrederen skal ha etter [tvisteloven § 2-3](#) første ledd.

Parter har ikke personlig møteplikt uten at retten har besluttet møteplikt, jf. [tvisteloven § 231](#). En part som er pålagt personlig møteplikt skal få forkynt innkalling til rettsmøtet direkte, jf. [tvisteloven § 13-2](#). Her er det ikke tilstrekkelig at parten er innkalt via prosessfullmektig, jf. [tvisteloven § 13-2](#) (3).

Uten personlig møteplikt er det tilstrekkelig at prosessfullmektigen møter.

4.5.2. Gyldig fravær

Den som påberoper seg å ha gyldig fravær må gi de opplysninger som er nødvendig for at retten skal kunne ta stilling til spørsmålet, jf. [tvisteloven § 13-4](#).

[Rt-2003-353](#) avsnitt 14:

Parten må sannsynliggjøre for retten at han har gyldig forfall, jf. tvistemålsloven § 340 annet ledd sammenholdt med § 198. I dette ligger at han må gi de opplysninger som er nødvendige for at retten kan ta stilling til spørsmålet. Ved sykdom skjer det vanligvis ved fremleggelse av legeerklæring. Legen vil være premissleverandør. Retten må så på grunnlag av det som foreligger ta stilling til om det er umulig eller uforholdsmessig byrdefullt å møte for vedkommende part, eventuelt be om nærmere opplysninger.

Parten må selv fremskaffe legeerklæring.

Legen har taushetsplikt.

Attest, erklæring o.l. skal inneholde alle opplysninger som helsepersonellet bør forstå er av betydning for mottageren og for formålet med attesten, jf. [helsepersonelloven § 15](#).

Se også [forskrift om krav til helsepersonells attester, erklæringer o.l.](#)

I [rundskriv fra sosial og helsedepartementet fra 2006](#) het det: (side 14)

Det stilles strenge krav for at et forfall fra rettsmøte skal være gyldig. Sykdom er ikke uten videre fritaksgrunn, heller ikke om sykdommen gir grunnlag for sykmelding fra arbeid. At fremmøte er vanskelig eller ubehagelig er ikke tilstrekkelig. Det avgjørende er hvorvidt vedkommende er forhindret fra å møte.

Fravær for prosessfullmektiger regulert i [tvisteloven § 13-4](#) (3).

En part har også gyldig fravær dersom prosessfullmektigen er hindret ved forhold som nevnt i første ledd første punktum (sykdom eller andre hindringer utenfor vedkommendes kontroll gjør det umulig eller uforholdsmessig byrdefullt å møte), og prosessoppdraget burde vært overdradd til en annen.

[NOU 2001:32](#) B side 850:

Som regel vil parten ha gyldig forfall hvis det inntreffer en tilsvarende forfallsgrunn hos prosessfullmektigen, men dette gjelder ikke ubetinget. Utvalget tar ikke sikte på å gjennomføre noen endringer i de retningslinjer som har utkrystallisert seg i praksis på dette området. Det gjelder som nå at det skal svært mye til for at retten skal kunne fremtvinge skifte av prosessfullmektig i et tilfelle hvor denne er forhindret av en gyldig forfallsgrunn. Dette kan imidlertid tenkes ved langvarig sykdom hvor motpartens interesse i å få gjennomført saken innen rimelig tid må veie tyngst.

Den som har gyldig fravær kan kreve omberømmelse - [tvisteloven § 16-2](#).

4.6. Habilitet, innsigelser

Du må på forhånd gjøre jordskiftemeddommeren eller skjønnsmedlemmet oppmerksom på habilitetsreglene i [domstoloven § 106-108](#), eller [skjønnsloven § 16 og 17](#), se [domstoloven § 115](#).

Husk også at reglene om habilitet gjelder for ingeniøren som arbeider med saken, jf. [jordskiftelova § 2-3](#).

[Domstoloven § 116](#) flg. gir regler for hvordan habilitetsinnsigelser skal behandles:

- Hvis innsigelse fremsatt før hovedforhandling skal habilitetsinnsigelsen avgjøres av jordskifterettslederen, jf. [domstoloven § 117 \(2\)](#).
- Hvis innsigelsen gjelder jordskifterettslederen, kan spørsmålet forelegges lagmannsretten til avgjørelse, jf. [domstoloven § 117](#) andre ledd.
- Hvis innsigelse fremsettes under rettsmøtet eller hovedforhandlingen:
 - Den det reises habilitetsinnsigelse mot skal som hovedregel ikke delta i avgjørelsen. Dersom dette medfører at retten ikke er domfør, kan det likevel bli nødvendig at en dommer deltar i avgjørelse om egen habilitet, jf. [domstoloven § 116](#).
 - *Heller ikke bør han være med på avgjørelsen når en annen dommer i samme domstol kan tilkalles i hans sted uten vesentlig ulempe eller utgift - [domstoloven § 116](#).* Dette er en "bør-regel". Det er altså ikke et påbud å tilkalle en annen dommer, selv om det kan skje uten vesentlig ulempe eller utgift. Det er likevel en saksbehandlingsfeil ikke å vurdere spørsmålet om tilkalling, jf. [HR-1989-371](#). I vurderingen kan det for eksempel legges vekt på om habilitetsinnsigelsen har et åpenbart utfall, at tilsvarende innsigelse er avgjort tidligere eller at parten til stadighet setter fram uholdbare innsigelser.
 - Reglene i [domstoloven § 21](#), jf. [§ 15](#) medfører at *tingretten* lovlig kan fortsette behandlingen av en sak selv om en meddommer blir utelukket på grunn av habilitet. Den samme regel gjelder neppe for jordskifteretten, som har særlige regler om dette i [jordskiftelova § 2-6 til 2-7](#). I jordskifteretten må derfor hovedregelen være at dersom habilitetsinnsigelse mot en eller begge meddommerne fremsettes i rettsmøtet, så blir en eller to varameddommer tilkalt for å avgjøre habilitetsspørsmålet. Dersom retten først er satt med meddommere, er det ikke hjemmel for å avgjøre spørsmålet med jordskiftemeddommeren som enedommer, og varameddommere bør derfor tilkalles slik at retten er domfør. Etter [jordskiftelova § 2-7](#) andre ledd kan en vara oppnevnes etter særlige regler, selv om han ikke står i utvalget. Se nærmere om dette i [kapittel 2.6](#) i denne veilederen.

Avgjørelse om habilitet treffes med kjennelse.

Habilitetsinnsigelser skal settes fram straks, se [domstoloven § 111 \(2\)](#). Retten har en selvstendig plikt til å vurdere habilitetsinnsigelsen selv om den fremsettes etter at parten har gått inn i forhandlinger.

[Domstoloven § 111 \(2\)](#) forstås slik at innlatte forhandlinger innebærer at partens standpunkt til inhabilitet ikke skal tillegges vekt.

4.7. Rettsoppnevnt sakkyndig, forsikring

Du må orientere den sakkyndige om reglene for habilitet, og forsikre deg om at det ikke foreligger forhold som medfører inhabilitet etter reglene i [domstoloven § 106-108](#), jf. [tvisteloven § 25-3](#) (3). Retten skal be den sakkyndige avgi skriftlig erklæring, se [tvisteloven § 25-5](#).

Hvis den sakkyndige skal forklare seg i rettsmøte skal vedkommende avgi forsikring, jf. [tvisteloven § 25-5](#) (4). Det er ikke noe påbud i loven om å formane en rettsoppnevnt sakkyndig.

Sakkyndig-forsikringen avgis i rettsmøte mens den sakkyndige står, før vedkommende forklarer seg.

[Domstoloven § 141](#) gjelder ved forsikring.

Forsikring:

Dommer:

- Forsikrer du at oppdraget som sakkyndig er utført og vil bli fullført samvittighetsfullt og etter beste overbevisning, så gjenta etter meg: det forsikrer jeg på ære og samvittighet.

Den sakkyndige svarer:

- Det forsikrer jeg på ære og samvittighet.

4.8. Sakkyndige vitner, forsikring

Sakkyndige vitner er ikke undergitt de samme habilitetsregler som rettsoppnevnte sakkyndige. Slike vitner kalles også ofte for private sakkyndige. De skal formanest og avgi samme forsikring som vitner, se [tvisteloven § 25-6](#) (2) jf. [§ 24-8](#) (4). Forsikringen avgis når det sakkyndige vitnet står.

Et sakkyndig vitne kan som hovedregel følge forhandlingene, og kan stille spørsmål til parter, vitner og sakkyndige. Skal vedkommende også forklare seg om rent faktiske forhold eller om det faktiske hendelseforløpet, kan vedkommende ikke med hjemmel i [§ 25-6](#) tillates å være til stede. I et slikt tilfelle må eventuell tillatelse til å følge forhandlingen i sin helhet gis etter [tvisteloven § 24-6](#) andre ledd.

Formaning og forsikring:

Dommer:

- Når du nå skal gi forklaring som sakkyndig vitne er det viktig at du forklarer deg sant og at du gir uttrykk for tvil der du er i tvil. Du må heller ikke holde tilbake opplysninger som har betydning for saken, og jeg gjør deg oppmerksom på at det er straffbart å gi en bevisst uriktig forklaring til retten. Du skal nå gi en forsikring som gjelder de pliktene du har som vitne. Jeg ber deg om å reise deg, og avgi slik forsikring:

Forsikrer du at du vil forklare den rene og fulle sannhet og ikke legge skjul på noe, så gjenta etter meg: Det forsikrer jeg på ære og samvittighet?

Sakkyndig vitne svarer:

- Det forsikrer jeg på ære og samvittighet.

4.9. Bruk av tolk, forsikring mv.

I saker for jordskifterettene kan det være nødvendig å bruke tolk. I dette kapitlet forklares noen av reglene som knytter seg til bruk av tolk i retten.

4.9.1. Bruk av tolk

Det skal være tolk når noen som *ikke kan norsk* tar del i forhandlingene. En person kan norsk når vedkommende forstår norsk og kan gjøre seg forstått på norsk. Vedkommende må ha brukbart kjennskap til språket, men det kan ikke stilles krav om at vedkommende skal forstå alle ord og uttrykk, jf. [Rt. 1991 s. 1365](#).

Vær oppmerksom på at samisk språk har særlige regler, jf. [sameloven § 3-4](#).

Oppnevnt tolk har rett til godtgjørelse etter lov 21. juli 1916 nr. 2 om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v. [§ 1](#), jf. [§ 9](#) og [§ 10](#), og forskrift 3. desember 1997 nr. 1441 om salær fra det offentlige til advokater mv. (salærforskriften) [§ 1](#).

I sivile saker gjelder [tvistelovforskriften kapittel 4, § 13](#) flg. for spørsmålet om en part har krav på at det offentlige dekker utgiftene til tolk. Når retten har funnet det nødvendig med tolk etter [domstoloven § 135](#), dekker det offentlige utgiftene til rettsstolk hvis parten er norsk statsborger eller utenlandsk statsborger fast bosatt i Norge.

Utgiftene til tolk kan også dekkes av det offentlige i andre tilfeller der retten finner dette rimelig. Det gjelder når retten har funnet det nødvendig med bruk av tolk fordi ett eller flere av vitnene eller sakkyndige ikke kan norsk, eller fordi en eller flere av partene ikke kan norsk og er utenlandsk statsborger uten fast bopel i Norge.

Hvis det offentlige ikke dekker tolkeutgiftene, reguleres ansvaret av [rettsgebyrloven § 2](#) slik at utgiftene betales av partene. Det er nærliggende at ansvaret for å dekke utgiftene i et slikt tilfelle må legges på den som har behov for tolk, jf. Bøhn, kommentarutgave til domstoloven. Utgiftene vil i så fall inngå i sakskostnadene, som kan kreves dekket etter reglene i [tvisteloven kapittel 20](#).

4.9.2. Formaning og forsikring, tolk

Forsikring av tolk følger samme regler for habilitet m.v som for rettsvitner, jf. [domstoloven § 138](#), jf. [domstoloven § 104](#).

Plikter som vil tillegge en tolk er typisk:

- Tolken har taushetsplikt
- Tolken skal tolke det som sies akkurat på den måte det sies

- Hvis det oppstår spørsmål av enhver art, skal tolken kun tolke, og ikke svare på spørsmålene
- Tolken har ansvar for å si fra hvis tempoet i forhandlingene er for høyt til at tolken kan gjøre tolkejobben på en forsvarlig måte.

Formaning og forsikring:

Dommer:

- Som rettsoppnevnt tolk er du etter loven pålagt å følge nøye med i de forhandlinger som finner sted, tolke på korrekt måte, etter beste samvittighet og overbevisning, og gjøre oppmerksom på misforståelser eller feil i oppfatninger. Du må etter evne bistå med å klargjøre uklare forhold, og du må avgi forsikring om at du vil forholde deg på denne måten:

- Forsikrer du at du vil utføre dine plikter som rettsoppnevnt tolk samvittighetsfullt.

Tolken svarer:

- Det forsikrer jeg

5. Rettsmøte – Praktisk gjennomføring

Saksbehandlingen i rettsmøte er regulert i jordskiftelova § 6-12. Forhandlingene skal foregå på en tjenlig måte, og skal skje konsentrert og forsvarlig uten tidsspille for retten, partene, vitner og sakkyndige. Forhandlingene er muntlige og bevisene skal føres direkte for retten. Ved behandling av tvist om grenser, eiendomsrett og rettigheter gjelder reglene om hovedforhandling i tvisteloven § 9-13 til § 9-17 så langt det hører.

Skjønn er behandlet i eget kapittel.

5.2. Rettslokaler

Her er noen tips angående rettslokaler:

Planlegging av møtet:

- Lag en liste over ønskede fasiliteter ved rettslokalene som sendes kommunen ved bestilling av møterom.
- Lag en intern oversikt over egnethet for ulike rettslokaler med hensyn til størrelse, møblering, mikrofon, videokanon osv.
- Bruk det mest egnede rettslokale som er tilgjengelig.
- Gi på forhånd informasjon til aktørene om f.eks. tilgang på mat og drikke, kopiering, bruk av wifi, parkering osv. Lag gjerne et eget avsnitt om praktiske forhold i innkallingsbrevet.

Før møtestart:

- Ved lån av eksterne rettslokaler er det viktig å møte i god tid for å kunne ommøblere til ønsket oppsett. I jordskiftesaker etter kapittel 3 er det ofte å foretrekke at retten og partene sitter på samme nivå.
- Undersøk på forhånd om det finnes videokanon og lerret i lokalet.
- Innhent i forkant informasjon om trådløst internett og passord. Gjør dette tilgjengelig før møtestart.
- Det bør være vann og vannglass/pappkrus tilgjengelig.

Punktene er hentet fra handlingspunktet *Praktiske forhold ved rettsmøter* i jordskifterettene i [Sannhetens øyeblikk - handlingsplan for serviceutvikling for domstolene og DA](#). Her ble blant annet 25 advokater intervjuet om hva de ønsket av service når det gjaldt fasiliteter ved rettsmøter.

5.3. Plan for gjennomføring av rettsmøte

For å sikre en effektiv gjennomføring av rettsmøtet er det lurt å lage en plan med oversikt over hva som skal gjennomgås. Hvor detaljert planen skal være er opp til den enkelte dommer, og kan variere fra sak til sak. Antakelig finnes det allerede flere versjoner i hver domstol.

Her finner du [et eksempel på en tidsplan](#), dersom advokatene ikke har en.

Spør gjerne om parter og prosessfullmektiger har vært i jordskifteretten tidligere. Dersom det er noen som ikke har vært det er det naturlig å informere om jordskifteretten.

5.4. Meddommere

Det er laget nye nettsider for jordskiftemeddommere med nyttig informasjon, brosjyrer og introduksjonskurs. Nettsidene lanserer i april 2017.

<http://www.domstol.no/no/Enkelt-domstol/Jordskifterettene/Kreve-sak1/Slik-er-retten-sammensatt/meddommer/>

Meddommerne bør innkalles til å møte i god tid før første rettsmøte. Følgende bør tas opp:

- spørsmål om de har gjort tjeneste som meddommere tidligere
- habilitet
- at alle har lest saksdokumentene og tatt med disse, kort om saken
- at vi skal opptre nøytralt og ikke gi uttrykk for hva vi mener, heller ikke ved kroppsspråk
- at mobiltelefoner skal være avslått
- at ingen snakker med parter eller vitner i pauser
- at ingen snakker med parter eller vitner på befaring med mindre alle de tilstedeværende hører hva som blir sagt og at retten holder seg samlet under befaringen.

Etter rettsmøtet er det hensiktsmessig å ha domskonferanse/meddommerkonferanse. Pass på at meddommerne fyller ut, eventuelt får med seg:

- skjema for føring av honorarkrav, gjerne utfylt med personalia på forhånd
- reiseregning
- godtgjørelse

I løpet av 2017 vil en digital løsning fra DFØ være klar for en mer enklere måte å levere honorarkrav og reiseregning på.

5.5. Avvisning av formelle grunner

Dersom et spørsmål om avvisning av formelle grunner ikke er avklart i saksforberedelsen må du behandle dette spørsmålet før du eventuelt vurderer materielle forhold. Dette gjelder enten det er retten som ex officio som mener at avvisning må vurderes, eller at en av partene har nedlagt påstand om avvisning.

5.6. Igangsettelse av jordskifte

Du skal føre inn i rettsboka at behandling av en jordskiftesak har tatt til, jf. [jordskiftelova § 6-4](#) fjerde ledd. Dette gjelder kun jordskiftesaker etter kapittel 3. Det forutsetter at det på tidspunktet for innføringen ikke er forhold som tilsier at vilkårene i [jordskiftelova § 3-2](#), [§ 3-3](#) eller [§ 3-18](#) ikke skulle være oppfylt.

At behandling av jordskiftesaken har tatt til er en formløs beslutning, og kan for eksempel ha slik ordlyd:

Slik saken står nå, mener jordskifteretten at vilkårene for å gjennomføre saken er oppfylt. Saksbehandlingen tar derfor til, jf. jordskiftelova § 6-4 fjerde ledd.

Dersom det er tvist om vilkårene er til stede for å ta saken opp til behandling må du avsi en jordskifteavgjørelse, jf. [jordskiftelova § 6-23](#) fjerde ledd bokstav a.

5.7. Fastsettelse av saklig og geografisk avgrensning

Fastsettelse av saklig og geografisk avgrensning av saken skal skje så snart det er grunnlag for det, jf. [jordskiftelova § 6-9](#) tredje ledd. Bestemmelsen gjelder for jordskiftesak etter [kapittel 3](#), rettsutgreiing og grensefastsetting etter [kapittel 4](#), og skjønn og andre avgjerder etter [§ 5-1](#) til [§ 5-3](#) i samband med sak for jordskifteretten, jf. [jordskiftelova § 6-1](#) første ledd. Fastsettelse skal skje ved jordskifteavgjørelse jf. [jordskiftelova § 6-23](#) fjerde ledd bokstav a.

Det må legges til grunn at jordskifteavgjørelsen enten kan utformes i eget avgjørelsesdokument eller føres inn i rettsboka dersom spørsmålet er behandlet muntlig i rettsmøte. I rettsfastsettende saker med få parter vil det ofte framstå ganske klart hvordan saken skal avgrenses, både saklig og geografisk. Det vil da være praktisk å føre jordskifteavgjørelsen inn som et avsnitt i rettsboka fra hovedforhandlingen.

Ingen saker er like med hensyn til antall eiendommer og aktuelle virkemidler. Jordskifteavgjørelsene om saklig og geografisk avgrensning må tilpasses til hvert enkelt tilfelle.

5.8. Befaring

Befaring gjennomføres i de fleste saker etter jordskiftelova. Dette skyldes naturlig nok at jordskifteretten må ut og se på eiendommene som saken gjelder. Befaring gjennomføres ved at parter, eventuelle prosessfullmektiger, rettens medlemmer og ingeniør/saksbehandler besiktiger de aktuelle eiendommene.

I tilknytning til befaringen bør du minne partene om følgende:

- Befaringen er en del av rettsmøtet.
- Deltakerne skal holde seg samlet.
- Ingen skal forklare seg eller foreta påvisninger uten at alle er samlet.

Husk å ta personalia, formane og få forsikringer fra parter og vitner som møter direkte på befaring. Dersom vitner møter når befaringen starter, sørg for å avklare om vitnene kan følge saken før de forklarer seg, jf. [tvisteloven § 24-6](#). Partene får påvise grenser og andre forhold som er relevant i saken.

Det er ofte ute på befaring at partene finner en løsning i saken. Dette er et egnet tidspunkt for mekling, og er derfor viktig å sette av tilstrekkelig tid til befaringen.

Ingeniøren har en viktig rolle og kan for eksempel bidra med:

- Påvisning av matrikelgrense
- Måling av avstander i henhold til skylddelingsforretninger og målebrev
- Foreta arealberegninger
- Innmåling av terrengdetaljer og/eller kartobjekt
- Søk etter gamle grensemerker
- Merking av forlikstilbud/løsningsforslag
- Innmåling av påstander
- Ta bilder til intern bruk

Du bør sørge for at alle har transport til befaringen. Retten bør unngå å sitte på med en av partene, med mindre dette er avklart overfor de øvrige partene. Hvis retten sitter på med en part til befaringen, tar det seg best ut at retten sitter på med en annen part tilbake. Det er uansett lurt å protokollere eventuelle avvik.

Du protokollerer i rettsboka hvor befaring ble foretatt, hva som ble påvist, tidspunkt, og hvem som var til stede. Dersom parter blir permittert underveis skal tidspunktet protokolleres.

5.9. Plan for behandling av saken jf. jordskiftelova § 6-6

Jordskifteretten skal aktivt og planmessig styre saksforberedelsen og saken for å oppnå rask, effektiv, prosessøkonomisk og forsvarlig behandling, jf. [jordskiftelova § 6-6](#). I samråd med partene skal retten lage

en plan for behandlingen av saken. Planen skal gi retten og partene oversikt over saksgangen, når viktige avgjørelser må tas, og når retten ser for seg at saken kan avsluttes.

Ved avslutning av rettsmøtet bør/skal du fastsette en plan for videre behandling, eventuelt oppdatere foreliggende plan.

Det er viktig at du holder partene orientert om eventuelle endringer i planen.

6. Skjønn

Skjønn er en sakstype som ser ut til å få økende omfang i tiden framover.

Dette punktet omhandler skjønn og avgjørelser som følger skjønnslovens regler i første instans (underskjønn).

Nedenfor finner du veiledning om prosessform, saksforberedelse og mal for gjennomføring av skjønnsforhandlinger.

6.1. Riktig prosessform

Jordskiftelova kapittel 5 skiller mellom skjønn og andre avgjørelser i samband med sak for jordskifteretten, jf. lovens [§ 5-1 til 5-3](#) og skjønn og andre avgjørelser som egne saker, jf. [jordskiftelova § 5-4 til 5-6](#).

Skjønn som avholdes i samband med sak for jordskifteretten følger saksbehandlingsreglene i kap. 6 i loven, jf. [jordskiftelova § 5-7](#) første ledd. Sak for jordskifteretten omfatter både saker etter kapittel 3 og 4 i jordskifteloven. Saksbehandlingsregler i skjønnsloven kan imidlertid komme til anvendelse så langt jordskifteloven ikke har regler om saksbehandlingen. Skjønn som avholdes som egne saker, følger saksbehandlingsreglene i skjønnsloven, jf. [jordskiftelova § 5-7](#) andre ledd.

Prosessformen har betydning bl.a. for bruk av rettsmiddel og fordeling av sakskostnader.

Skjønnsloven viser i stor utstrekning til tvisteloven. [Skjønnsloven § 2](#) legger til grunn at tvisteloven første til sjetten del gjelder, med unntak av kapittel 6 om behandling i forliksråd og kap 16 III om forsømmelser og fraværdom. [Tvisteloven § 9-6](#) om uttalelser, innsigelser og avgjørelser om saksbehandlingen gjelder. I tillegg gjelder [domstoloven § 145](#) og [§ 187](#).

Skjønnsloven inneholder to kapitler. Kapittel 1 omhandler generelle bestemmelser som gjelder for alle typer skjønn, også skjønn etter kapittel 2. Kapittel 2 gjelder særlige bestemmelser for ekspropriasjonsskjønn.

6.2. Saksforberedelse

Saksforberedelse ved skjønn har mange prosessuelle likhetstrekk med annen saksforberedelse man gjør i saker ved at begjæring skal kontrolleres, skjønnsmedlemmer skal oppnevnes og saksforberedende møte skal avholdes. Nedenfor finner du en summarisk gjennomgang av disse delprosessene.

6.2.1. Kontroll av begjæringen

En skjønnsbegjæring skal fremsettes muntlig eller ved prosesskriv. Vær oppmerksom på at dersom den som begjærer skjønnet er selvprosederende og du som dommer bistår med å sette opp begjæringen skriftlig, kan du ikke delta i den videre behandling av saken, jf. [tvisteloven § 12 -1 \(4\)](#).

Når du mottar en skjønnsbegjæring, skal du foreta en foreløpig undersøkelse av denne.

Du skal se etter:

- om skjønnsbegjæringens innhold og vedlegg er tilstrekkelig til å vurdere om det er adgang til å holde forretningen, jf. [skjønnsloven § 8](#).
- om det er hjemmel i lov eller avtale for å holde skjønns sak, jf. [skjønnsloven § 4](#).
- om vedkommende domstol er saklig og stedlig kompetent, jf. [skjønnsloven § 5 og 6](#), jf. [domstolloven § 36](#).
- om det kreves skjønnsmedlemmer med særlig kompetanse.

Skjønn som styres av en jordskiftedommer er rettslige skjønn. Den som administrerer skjønnet er skjønnsstyrer. En jordskiftedommerfullmektig har ikke kompetanse til å styre skjønn uten særskilt fullmakt. Om jordskiftedommerfullmektigers skjønnskompetanse, se [forskrift/2015-12-07-1431](#).

Som skjønnsstyrer kan du sette en frist for retting av direkte feil i begjæringen, jf. [skjønnsloven § 2](#) med videre henvisning til tvistelovens regler.

6.2.2. Skjønnsbegjæringen avvises

Mangler noen av de prosessuelle betingelser eller blir feil ikke rettet innen fastsatt frist skal du avvise skjønnsbegjæringen ved kjennelse, jf. [skjønnsloven § 9](#) første ledd. Slik avvisning kan foretas av skjønnsstyrer alene, se [RT 1985 s. 232](#). Kjennelsen skal forkynnes for partene og med opplysning om adgangen til å få avgjørelsen overprøvd ved anke til lagmannsrett.

6.2.3. Skjønnsbegjæringen tas til følge

Bli begjæringen tatt til følge skal du av eget tiltak foreta de videre skritt for å fremme forretningen, jf. [skjønnsloven § 21](#). En skjønnsbegjæring som er tatt til følge, skal straks sendes til forkynning for den annen part med en kort frist for å gi uttalelse. Du skal aktivt styre saksforberedelsen for å oppnå en rask, prosessøkonomisk og forsvarlig saksbehandling og gi nødvendig veiledning. Du må ha særlig fokus på om det er grunnlag for en minnelig ordning. Skjønn kan også rettsmekles. Etter utløpet av fristen etter første punktum oppnevnes skjønnsmedlemmer.

Skjønnsmedlemmer oppnevnes av skjønnsstyrer og skal tas fra det særskilte utvalg for skjønnsmedlemmer, jf. [skjønnsloven § 14](#). Antall skjønnsmedlemmer skal normalt være fire, jf. [skjønnsloven § 11](#). Dersom en av partene krever det og skjønnsstyreren finner det ubetenkelig, kan retten settes med to skjønnsmedlemmer. Innen en måned etter fristen skal du fastsette tid og sted for skjønnsforretning eller et møte til muntlig saksforberedelse. Skjønnsforretningen eller saksforberedende møte skal holdes så snart som mulig, likevel slik at det som regel gis minst to ukers frist.

Oppnevning av skjønnsmedlemmer

Oppnevning av skjønnsmedlemmer ved skjønn etter [jordskiftelova § 5-4 til 5-6](#) følger reglene for rettslig skjønn i lov 1. juni 1917 nr. 1 om skjønn og ekspropriasjonssaker, jf. [jordskiftelova § 5-7](#).

6.2.4. Saksforberedende møte

Et saksforberedende møte kan avholdes uten skjønnsmedlemmene tilstede.

På møtet bør du innledningsvis gjøre rede for [domstoloven § 106-109](#) for å avklare eventuelle inhabilitetsinnsigelser så tidlig som mulig i prosessen.

En aktuell sakliste for møtet kan være:

- orientering fra skjønnsretten
- gjennomgang av begjæringen
- registrering av faktiske opplysninger
- skjønnsforutsetninger
- bevis
- befarings

Etter det saksforberedende møtet skal skjønnsforretningen avholdes så snart som mulig.

6.3. Skjønnsforutsetninger

Det følger av [skjønnsloven § 8](#) at utkast til skjønnsforutsetninger skal følge med skjønnsbegjæringen. Både forslag til alminnelige og spesielle skjønnsforutsetninger som fremkommer av begjæringen må ansees som foreløpige og kan endres underveis i prosessen. Både skjønnsretten og partene kan innvirke på slike endringer. I ekspropriasjonssaker er det imidlertid eksproprianten som eksklusivt bestemmer skjønnsforutsetningene så fremt disse er innenfor ekspropriasjonstillatelsens rammer.

Når partene i en skjønnsak er selvprosederende er det viktig å bruke nødvendig tid til å klarlegge hva partene ønsker og forutsetter i skjønnet. Dette må aller helst skje som en del av saksforberedelsen.

Bestemmelsen om skjønnsforutsetninger står i del I av loven som gjelder alle skjønnsaker, men det kan være saker av et så begrenset omfang at det neppe er nødvendig å oppstille skjønnsforutsetninger. Dette

vil stille seg annerledes i ekspropriasjonssaker etter lovens del II hvor det er behov for både alminnelige og spesielle skjønnsforutsetninger.

Alminnelige skjønnsforutsetninger kan f.eks. inneholde generelle retningslinjer for måten ekspropriasjonen skal gjennomføres og hva erstatningen skal omfatte, hvilke forpliktelser eksproprianten påtar seg og hva som skal holdes utenfor skjønnen. De spesielle skjønnsforutsetningene må inneholde en mest mulig presis beskrivelse av inngrepets betydning for den enkelte eiendom, f.eks. hvor mye areal som går med, hvordan ny adkomst skal sikres, tilbud om erstatningsareal mm.

Spørsmålet om eksproprianten kan endre skjønnsforutsetningene etter tiltredelse har vært opp til rettslig vurdering flere ganger. Det må legges til grunn at dersom det er foretatt en forhåndstiltredelse som innebærer et konkret fysisk valg, kan dette ikke omgjøres uten ekspropriatens samtykke. Med fysisk valg menes f.eks. to spor i stedet for ett, kortere avstand fra vei til bygning osv.

6.4. Teknisk arbeid ved skjønn

Også i skjønnsaker vil det være behov for å få utført teknisk arbeid for å kunne dokumentere partenes enighet. Av [servituttloven § 19](#) går det fram at når partene er enige om det, utfører jordskifteretten nødvendig oppmålingsarbeid som del av saken. [Jordskiftelova § 6-29](#), gjelder tilsvarende.

7. Rettsbok

Jordskifteretten skal føre rettsbok i rettsmøte, jf. [jordskiftelova § 6-13](#). Reglene i [tvisteloven kapittel 13 II Rettsbøker](#), gjelder så langt de passer.

Plikten til å føre rettsbok gjelder for alle rettsmøter. Rettsboka skal føres fortløpende. Den skal sikre dokumentasjon for saksbehandlingen og den skal sikre bevis.

7.1. Innhold i rettsboka

Krav til innhold i rettsboka framgår av [tvisteloven § 13-6](#):

- a) domstolen, tiden og stedet for møtet, dommernes og partenes navn, sakens nummer og møtets tema
- b) om partene møter personlig, hvem som møter for dem, og navnene på vitner og sakkyndige
- c) partenes påstander
- d) de bevis som er gjennomgått
- e) begjæringer og innsigelser om saksbehandlingen
- f) rettslige avgjørelser og pålegg dersom disse ikke utferdiges som selvstendige dokumenter

I saker for jordskifteretten må også eiendommens matrikelnummer føres inn.

Rettsboka skal undertegnes av protokollfører og dommer. Dersom rettsboka inneholder avgjørelser, skal også eventuelle meddommere undertegne.

7.2. Partenes tilgang til rettsboka

Partene skal ha tilgang til rettsboka, jf. [jordskiftelova § 6-13](#). Retten bør ta stilling til hvordan dette skal skje. Det kan f.eks. være at partene får den tilsendt på forespørsel eller at partene har anledning til å gjøre seg kjent med innholdet gjennom en nettbasert løsning. Bestemmelsen fastsetter ikke at jordskifteretten har plikt til å sende ut rettsboka etter hvert møte, noe som har vært praktisert tidligere.

Dersom avgjørelser i medhold av [jordskiftelova § 6-23](#) er tatt inn rettsboka, skal den sendes til partene. Også der retten har besluttet at parts- og vitneforklaringer skal tas inn i rettsboka, skal denne sendes ut til partene. Det må skje senest sammen med avgjørelsen som blir avsagt, jf. [tvisteloven § 13-8](#).